

Душа “С прекрасным назначеньем” (Варвара Рєпніна і Тарас Шевченко)

Із споминів біографів та сучасників Т. Г. Шевченка нам відомо, як бракувало поету сімейного тепла і затишку. Усі його спроби створити сім'ю потерпіли крах. Жінки не могли оцінити ні поетичного, ні художнього генія поета. Як казала Ліна Костенко, “коли на них падали слова від Тараса, вони йшли за бубликами”.

Але ж була в його житті жінка-ангел. Це Варвара Миколаївна Рєпніна.

Рєпніна була спадкоємницею українських гетьманів і російських вельмож.

Народилася Варвара Рєпніна 31 липня 1808 року у Москві у сім'ї відомого державного діяча,

князя, учасника Вітчизняної війни 1812 року, старшого брата декабриста Сергія Волконського – Миколи

Григоровича Рєпніна-Волконського.

Мати Варвари – Варвара Олексіївна – була онукою останнього гетьмана Лівобережної України Кирила Розумовського.

Вже на схилі літ Варвара Миколаївна склала для однієї зі своїх внучатих племінниць біографічні записки, в яких із дивовижною точністю відтворила деталі свого дитинства. Минуло воно при європейських дворах, де батько спершу служив посланником, а потім був губернатором окупованої Саксонії.

Варвара отримала блискучу домашню освіту. Ні атмосфера розкоші, в якій вона зростала, ні знатність роду, ні високе становище батька не викривили її ментальності.

У вересні 1816 року М. Репнін був призначений генерал-губернатором Малоросії. З петербурзького будинку на Мойці Репніни переїхали до мальовничої Полтави.

Живучи у своїй губернаторській резиденції, Микола Григорович виявив живий інтерес до української культури, мав дружні стосунки з І. Котляревським, сприяв викупу з кріпацтва М. Щепкіна, допомагав в організації та роботі Полтавського театру.

Її мати – В. О. Репніна опікувалась вихованням Полтавського жіночого інституту. З-поміж них були талановиті сестри-сироти Псьол. Варвара умовила батьків узяти їх на виховання.

Від 1829 року ад'ютантом у Миколи Репніна служив Лев Аврамович Баратинський (1805-1858) молодший брат відомого поета. Лев з Варварою палко покохали одне одного. Мати княжни Варвари відмовила у своєму благословенні, оскільки вважала, що Лев надто молодий (він лише на два роки був старший від Варвари). Це стало вироком для обох – на все життя вони залишилися самотніми. Із спогадів Б. Н. Чичеріна “Варвара Миколаївна “жінщина рідких сердечних свойств, до глубокой старости сохраняла сердечную память о любимом человеке, его портрет висел у нее в спальне, а все его родные были предметом особенной её ласки”.

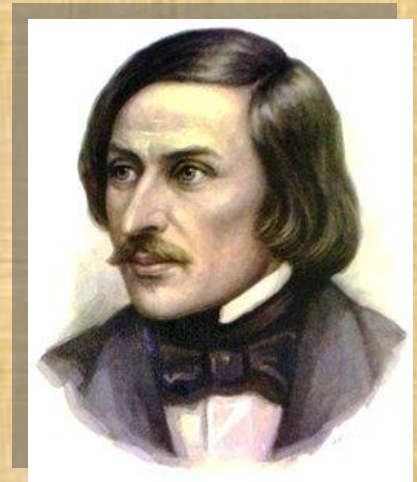
Ця рана серця зробила її ще сентиментальніше. Зламане особисте життя стало безрадіним.

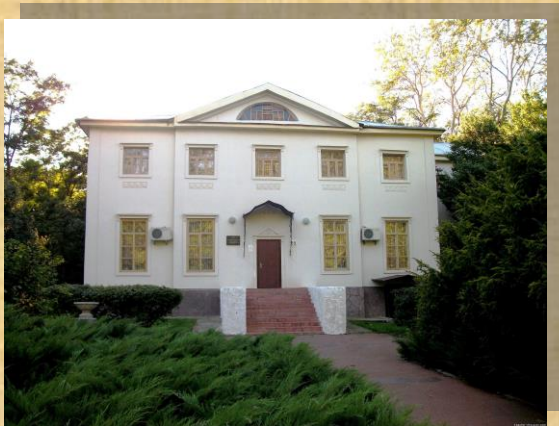
Коли Миколу Григоровича 1834р. було звільнено з посади генерал-губернатора, він, ображений, відправився з родиною за кордон. Життя у Дрездені, Римі, Флоренції. У Женеві Варвара Рєпніна потоваришувала із Шарлем Ейнаром – письменником, гуманістом і моралізатором. Його вона визнала своїм духовним наставником і впродовж багатьох років листувалася з ним, підписуючись: ”Ваша духовная дочь”.

1836 року у Баден-Бадені вона познайомилась із Миколою Гоголем.

Спілкування з ним, його твори мали значний вплив на формування її світогляду.

На батьківщину Рєпніни повернулися 1842 р. й оселились у своєму родовому маєтку у Яготині Пирятинського повіту Полтавської губернії. Княжна Варвара Рєпніна була душею старого гетьманського дому.

Свої переконання, щирість вдачі і простоту вона успадкувала від батька, а від матері – палкість почувань і пристрасний темперамент. Мала душу лагідну і ніжну, зовнішність, якщо не красиву, але милую.

В липні 1843 р. Олексій Капніст, учасник Кирило-Мефодієвського братства привіз до Яготина свого товариша Тараса Шевченка. Від 1838 року він був вже вільною людиною. Свобода окрилила його, сприяла розквіту і художнього, і поетичного таланту. Рєпнін, дізнавшись про новоприбулого в Україну живописця, запросив його до себе, щоб зняти копію зі свого портрету роботи Горнунга.

ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ
XIX СТОЛІТТЯ
ФЛГЕЛЬ МАЄТКУ РЕПНІНИХ
ДЕ В 1843. 1845 РОКАХ
ЗУПІНЯВСЯ Т. ШЕВЧЕНКО
РЕСТАВРОВАНІЙ У 2003 РОЦІ.

Перші відвідини маєтку не були тривалими. Другого разу Тарас Григорович прожив там від жовтня до грудня 1843-го, а третього – від кінця грудня до 10 січня 1844-го. Т. Шевченко написав на замовлення відомого українського мецената І. Тарновського, а

також О. Капніста дві копії з портрета М. Г. Репніна, портрет дітей Василя Репніна, автопортрет, який подарував Варварі Миколаївні.

Княжна Варвара ненавиділа кріпацтво. І його, селянського сина, вчорашнього кріпака, прийняла в княжому домі як рідного.

В сімействі Репніних не було соціальних забобонів. Варвара вже тоді дивилася на нього як на генія, як на людину в ореолі, що нарешті вирвалось на волю.

Варвара любила людей, любила контактувати з ними, спілкуватися, особливо з неординарними.

Життя в неї було спокійне, монотонне, в клопотах за ближніх і він, молодий поет і художник, увірвався в її життя як буря. З'явившись в Яготині, Шевченко порушив сонну одноманітність життя родини Репніних.

Настав момент, коли вона сказала собі, що Шевченко – обранець її серця, а потім признавалась, що коли б відчула з його боку любов, то, може, відповіла б йому пристрастю. У стуженій за щастя душі почуття розцвіло всіма квітами перших палких, чистих переживань, коли закохане серце хоче обійняти увесь світ.

Психологічні надриви Шевченка, як людини і поета, княжна змалювала у своїх спогадах, мистецьки яскраво і об'єктивно правдиво.

“Он был добр до слабости и душевно легкомыслен до жестокости, нерешителен и вместе необдуман в своих действиях. Его нельзя было не любить. Для тех, кто истинно любил его, он был источником забот, непрерывных переходов от восторгов к негодованию, от сочувствия к охлаждению!”

Вельми важливий для психологічних портретів і Шевченка, і Репніної лист до Шарля Ейнара в січні 1844 р. Це послання – прекрасне як сповідь душі,

глибокої і чистої: “Запомните это имя, дорогой учитель, оно принадлежит моему звездному небу, Шевченко занял место в моем сердце... Я очень люблю и всецело ему доверяю...”

Вона закохалася в поета відразу після його прибуття в Яготин.

Репніна пізніше напише: “його не можна було не любити”.

“Я простая и люблю простых”. Така характеристика княжни Репніної з'явилась з під її пера, коли життя вже майже добігало кінця – 1887 року. Підтвердження правдивості цих слів є і запис, зроблений Тарасом Григоровичем Шевченком 1857 року: “О если бы побольше подобных женщин-матерей, лакейско-барское сословие у нас бы скоро перевелось”.

П. Селецький у своїх “Записках” подає такий словесний портрет княжни: енергійна, худорлява, тоненька, з великими живими виразними очима, добра, дотепна, мила й люб'язна.

Художній портрет княжни (1839), виконаний її подругою Глафірою Псьол цілком відповідає образу.

А який він же був тоді, у 1843 році?

Ось що свідчать очевидці: – Афанасьєв-Чужбинський: “Середнього зросту, дебелий, на перший погляд, лице його здавалося звичайним, але очі світилися таким розумним і виразним світлом, що мимовільно я звернув на нього увагу... Тримався він у товаристві вільно, із тактом, ніколи не вживав тривіальних виразів...”

Ще свідчення Павла Зайцева: “Був середнього зросту, але міцної тілесної будови. Широкі плечі, широка талія і легка сутулість надавали його постаті того особливого характеру, що його росіяни називали “угловатостью...”, в рухах його не було гнучкості, граціозності... кожного, хто хоч трохи придивився до нього, чарували його сірі очі, що світилися незвичайним розумом і дивною добротою. Очима тими він підкорив собі вже не одне людське серце...”

Княжна більше цінувала в Шевченкові саме поета. Відоме її висловлення: “Стал... поэтом, что он родился им”.

Вечорами в Яготині часто влаштовувались літературні читання. Якось Тарас Григорович декламував товариству свою поему “Слепая”. Варвару Миколаївну цей твір дуже схвилював.

“И вот он начинает читать. О, если бы я могла передать вам все, что я

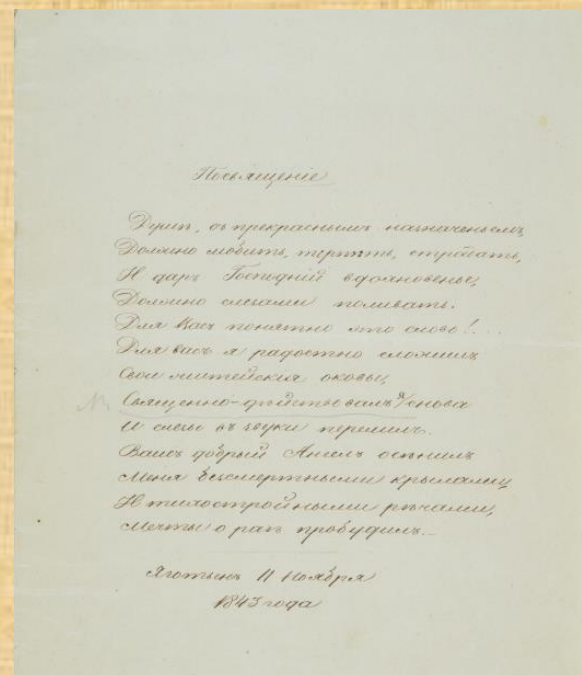
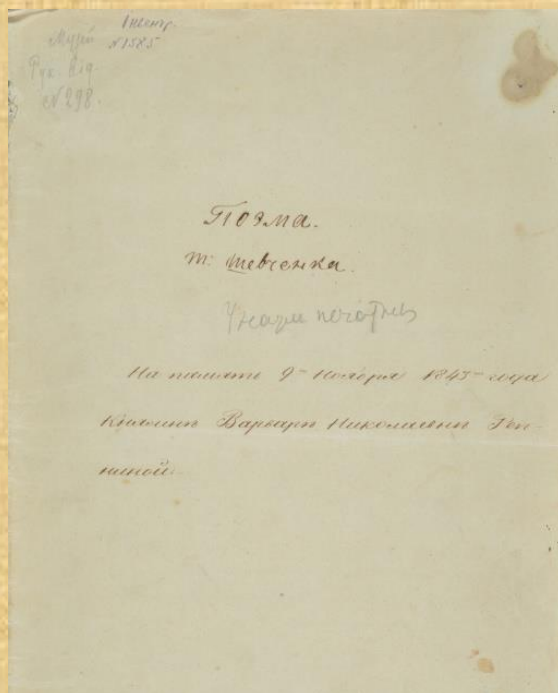

переживала во время этого чтения! Какие чувства, какие мысли, какая красота, какое очарование и какая боль! Мое лицо было все мокро от слез... Я чувствовала мучительную боль в груди. И какая мягкая, чарующая манера читать!”

Варвара Миколаївна Шевченкові пообіцяла, що за отриману насолоду від чарівної музики віршів вона подарує йому золоте перо.

“Читая дивные свои произведения, он делался обворожительным; музыкальный голос его переливал в слушателей все глубокие чувства, которые тогда владычествовали над ним. Он одарен был больше, чем талантом, ему дан был гений...”

За кілька днів у вечері поет вручив княжні листок списаного паперу. Це була присвята до поеми “Тризна” з написом “На память 9-го ноября 1843 года княжне Варваре Николаевне Репниной”.

Читаючи присвяту, княжна відчула, що коли дозволить собі піддатися почуттю, яке її охопило, то кинеється Шевченкові на шию. Але перемогла себе. Тремтячим голосом вимовила: “Дайте мне лоб!” І на очах у всіх подякувала поетові “чистим поцілунком”.

Крім листів до Шарля Ейнара, серед спадщини Репніної збереглася її незакінчена повість без назви. Це своєрідний літопис подій, що відбувався упродовж трьох місяців перебування Шевченка в маєтку. Головні герої “Повісті” – Він і Вона – поет Березовський і Віра Радімова.

Завдяки клопотанням Репніних Шевченко був призначений на посаду викладача малювання у Київському університеті, але скористатися з цього

призначення поетові не вдалося. 5 квітня 1847 р. за участь в Кирило-Мефодієвському братстві до якого належало чимало студентів і викладачів університету, Шевченка заарештували і відправили до Петербурга.

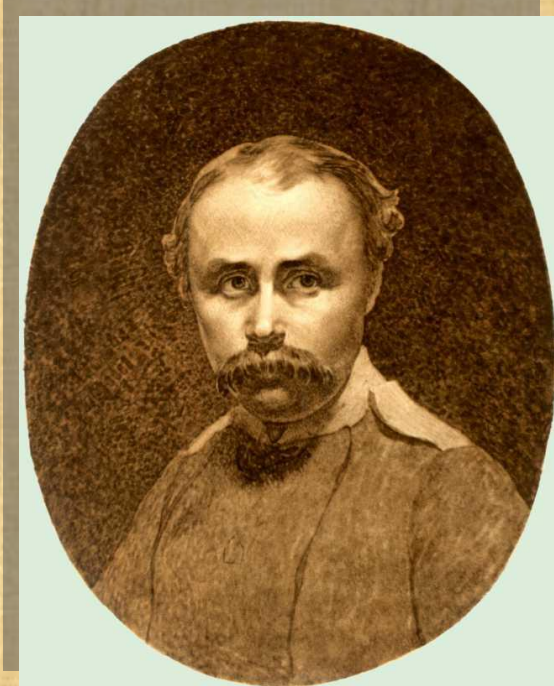
Під час заслання Репніна листувалася з ним: “Пусть поможет Вам Господь Всемогущий нести до конца великий крест Ваш той узкой и печальною тропинкою, которую он проложил нам любовью и кровью своей. За Вас много, много молитв, – а молитва даром не пропадает”.

Листування Репніної з поетом, особливо її листи упродовж 1844-1845 рр., є мало не єдиним матеріалом для біографії Кобзаря у той час. Збереглося лише 16 листів Репніної та 8 – Шевченка.

Яка велика сила почуттів! Варвара Репніна, далека родичка всесильного графа Орлова, пише йому листа: “Господин граф! Вы наделены великой властью, а силою своего положения высокого и характера своего благородного вы призваны делать добро людям. Я стою перед вами, господин граф, заступницей за безталанного Шевченко. Я хорошо знаю Шевченко... Какая бы ни была его вина, он – отданный в солдаты и высланный из родного края настолько уже покаран... Едва ли представляется надобность прибавлять к его наказанию утонченную жестокость, запрещая ему рисовать” (лист від 18 лютого 1848 р.).

Відповідь графа Орлова не змусила себе чекати: “...вы принимаете в нем участие, неприличное по его порочным и развратным свойствам... Вообще было бы для Вас полезно менее вмешиваться в дела Малороссии... в противном случае Вы сами будете причиною, может быть, неприятных для Вас последствий”.

Ця грізна пересторога перервала листування Рєпніної з Шевченком. Останній відомий лист її датований 18 березня 1848 р. В 1849 році Шевченко надіслав Рєпніній ще один автопортрет.

Він пам'ятав про неї і глибоко жалкував за незрозумінням його прагнень іншими жінками, які ніколи не бачили в нім поета, а просто намагалися вирішити за його рахунок дрібні свої життєві проблеми.

“Всі дні мого життя перебування колись в Яготині – є і будуть для мене рядом чудових спогадів”, – напише згодом Шевченко. Але хоч образ Варвари Рєпніної, напевно, ніколи не полишав серце поета, та вона для нього залишилася тільки другом. Добрим, щирим, вірним другом. Він говорить їй, що ніколи не зустрічав такої, спорідненої душі, як її душа, але не розкривав рук для обіймів, не притуляв до свого серця. Адже ні до, ні після ніхто з жінок так з почуттям щирого благородства не захоплювався його долею, ніхто так уважно (і головне професійно) не слухав його віршів, як княжна Варвара. Поет дарував їй власноручно написані автопортрети, оточував і ніжністю, і увагою. Але не більше. Бурхлива натура Тараса чомусь уникнула закоханості до цього ангела. Про зустріч Варвари Миколаївни з Шевченком після восьми років припинення листування свідчать записки у Шевченковому “Щоденнику”, зроблені у березні 1858 р. в Москві: “От Аксаковых заехали к Варваре Рєпниной. Она счастливо переменилась, потолстела и как-будто помолодела”.

Уже й після смерті Тараса Григоровича Варвара Миколаївна піклувалася про його могилу, передала 180 карбованців власних збережень на його пам'ятник.

Варвара Рєпніна пережила Шевченка на 20 довгих років. Цей світ вона залишила пізньої осені 1891 року. Останній притулок княжна знайшла на кладовищі Олексіївського монастиря у Москві.

